

организма и определяющее его направленность. В старшем школьном возрасте возникает потребность и возможность совершенствования своей учебной деятельности, что проявляется в стремлении к самообразованию, выходу за пределы школьной программы.

Ключевые слова: Мотивация, старше школьники, учебная мотивация, юношеский возраст, учебный процесс.

Книш А.Є., Степаненко М.С., Вовк Б.В.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена вивченню мотивації старших школярів до навчання. Мотивація - це спонукання, що викликає активність організму і визначає його спрямованість. У старшому шкільному віці виникає потреба можливість вдосконалення своєї учбової діяльності, що проявляється в прагненні до самоосвіти, виходу за межі шкільної програми.

Ключові слова: Мотивація, старші школярі, навчальна мотивація, юнацький вік, навчальний процес.

Knish A., Stepanenko M., Vovk B.

FEATURES OF MOTIVATION OF SENIOR SCHOOLCHILDREN TO EDUCATING

The article is to study of motivation to educating of senior schoolchildren. Motivation is this motive, defiant activity of organism and qualificatory his orientation. In senior school age there is a necessity possibility of perfection of the educational activity, that shows up in aspiring to the self-education, exit outside the school program.

Keywords: Motivation, senior schoolchildren, educational motivation, youth age, educational process.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014

УДК 159.9.07

*Козаренко Я.В.
м.Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ЛІКАРІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Для лікарів, які працюють в структурі людина-людина, емпатичність стоїть ледве не на першому плані серед важливих якостей, які необхідні їм для роботи з пацієнтами. Так що питання професійного вигорання в медиків є однією з найбільш затребуваних проблем. Постійний контакт з тяжкохворими, велика кількість стресів та низька якість наданих можливостей для допомоги та вітчизняної медицини вцілому, є основними чинниками, що сприяють розвитку професійного вигорання у лікарів різних спеціальностей.

Мета дослідження: виявити особливості емоційного вигорання лікарів-стоматологів та лікарів-реаніматологів, та провести порівняльний аналіз цих показників.

Професійне вигорання - це синдром, що розвивається на тлі хронічного стресу і веде до виснаження емоційно-енергійно і особистісних ресурсів працюючої людини. Професійне вигорання виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» або «звільнення» від них. По суті, професійне вигорання - це дистрес або третя стадія загального адаптаційного синдрому - стадія виснаження (за Г. Сельє)[3, с. 33].

Аналіз основних досліджень. Перші роботи з проблеми професійного вигорання з'явилися в США. Вивчення зазначеного стану проводилося американськими психологами Христиною Маслач і Сьюзан Джексон, які характеризували його як емоційне спустошення. Також проблемами вивчення професійного вигорання займалися такі вчені, як В.В. Бойко та С.П.Льїн, Водоп'янова Н.О. та ін. Соціальний психолог Х.Маслач визначила цей стан як синдром фізичного та емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння і співчуття по відношенню до клієнтів або пацієнтам [3, с. 55]

Професійне вигорання - це особистий випадок професійної деформації. Термін «Емоційне вигорання» (Burnout) вперше ввів у психічну практику південноамериканський психіатр Фрейденберг в 1974 році для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з пацієнтами (клієнтами) в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Синдром професійного вигорання пов'язаний з довгим впливом стресотворюючих причин середньої інтенсивності, пов'язаних з професійною діяльністю. Насправді, професійне вигорання - це довгий придбаний стрес.

Синдром емоційного вигорання - це реакція організму, що виникає внаслідок тривалого впливу професійних стресів середньої

інтенсивності. Це процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що виявляється в симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, особистої відстороненості та зниження задоволення виконанням роботи. В літературі як синонім синдрому емоційного вигорання, використовується термін "синдром психічного вигорання".

На Європейській конференції ВОЗ (2005 г.) відзначено, що стрес, пов'язаний з роботою, є важливою проблемою приблизно для однієї третини працівників країн Європейського союзу і вартість вирішення проблем з психічним здоров'ям у зв'язку з цим становить в середньому 3-4% валового національного доходу [2]. Але, треба зазначити, що синдром професійного, або емоційного, вигорання доволі поширене явище і в Україні теж. Ми маємо дивитися правді у вічі – багато лікарів працюють в тяжких умовах, не тільки в емоційному плані, а і в складних побутових та економічних умовах, що лише посилюють та пришвидшують розвиток професійного вигорання у лікарів. Труднощі посилюють симптоми емоційного вигорання і ускладнюють боротьбу з ним. Зазначимо, що вимоги до роботи в організаційному середовищі, включають: високі навантаження, рольові перевантаження, роль конфлікту, брак часу і позмінну роботу. Незважаючи на це, вимоги до роботи не обов'язково негативні, але вони можуть перетворитися в стрес, коли задоволення цих потреб вимагає високих витрат [4].

З цього можна зробити висновок, що синдром вигорання є захисною реакцією, що вироблена особистістю у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на вибрані психотравмуючі події або впливи. Це набутий стереотип емоційної, частіше всього професійної, поведінки. "Вигорання" – механізм, що дозволяє дозувати і економно витратити енергетичні ресурси. У той же час можуть виникати його дисфункціональні прояви, коли "вигорання" негативно позначається на виконанні професійної діяльності та відносинах з партнерами.

На появу синдрому професійного вигорання значно впливають такі 3 чинники :особистісний, рольовий та організаційний.

Синдром професійного вигорання також включає в себе 3 стадії, кожна з яких складається з 4-х симптомів:

1-а стадія - "Напруга" - з такими симптомами:

- незадоволеність собою,
- "загнаність" в клітку ,
- переживання психотравмуючих ситуацій,
- тривожність і депресія.

2-я стадія - "резистенція" - з такими симптомами:

- неадекватне, виборче емоційне реагування,
- емоційно-моральна дезорієнтація,
- розширення сфери економії емоцій,
- редукція професійних обов'язків.

3-тя стадія - "Виснаження" - з такими симптомами:

- емоційний дефіцит,
- емоційна відстороненість,
- особистісна відстороненість,
- психосоматичні та психовегетативні порушення.

В результаті "згорання" людина втрачає психічну енергію, у неї розвиваються такі проблеми : психосоматична втома (виснаження), емоційне виснаження ("вичерпування ресурсів"), з'являються невмотивоване занепокоєння, тривога, дратівливість, виникають вегетативні розлади, знижується самооцінка, втрачається усвідомлення сенсу власної професійної діяльності [2].

Результатом же стають: погіршення якості; запізнення, лікарняні листи, передчасний відхід з роботи; плинність кадрів (внаслідок звільнень); проблеми з здоров'ям; у жінок підвищується ймовірність ожиріння; зловживання алкоголем, ліками (як спроба впоратися зі стресом); сімейні проблеми (через відкидання людиною допомоги близьких): конфлікти, розлучення[3,с.73].

Вивчення синдрому професійного вигорання у лікарів проводилося за допомогою запропонованою Маслач методикою: Maslach Burnout Inventory (МВІ). Опитувальник "Професійне (емоційне) вигорання", що був розроблений на основі трифакторної моделі Х. Маслач і С. Джексона, і адаптований Н. Водоп'яною та Є. Старченковою. Методика призначена для діагностики "емоційного виснаження", "деперсоналізації" і "професійних досягнень". Тест містить 22 твердження про почуття та переживання, пов'язаних з виконанням професійної діяльності [1].

Виклад основного матеріалу. Для вивчення професійного вигорання в лікарів, було обрано такі дві спеціальності, як лікарі-стоматологи та лікарі-реаніматологи.

Метою дослідження - визначити, чи є різниця в рівнях професійного вигорання між цими двома спеціальностями. Вибір на користь цих двох професій зроблено тому, що специфіка їх роботи дуже різниться. Стоматологи, які працюють у клініках, мають більш спокійну професійну діяльність, яка має плановий характер(за виключенням стоматологів-хірургів) і не рясніє кризовими ситуаціями. А

реаніматологи мають широкий спектр обов'язків, у них в роботі постійно зустрічаються кризові, часто небезпечні, ситуації. Реаніматологи – одна з найбільш "кризових" медичних професій. Дослідження проводилося на 2-х групах лікарів: стоматологах і реаніматологах. В групі стоматологів - 15 досліджуваних, а реаніматологів - 10 досліджуваних. В обох групах приблизно однакова кількість чоловіків і жінок, в обох колективах більшість респондентів вже мають досвід роботи від 8 до 12 років. І лише по кілька людей в групі, які мають досвід професійної діяльності не більше 5 років.

Таблиця 1

Показники професійного вигорання в групі лікарів стоматологів

Субшкали	Рівні вигорання			
	Низкий	Середній	Високий	Дуже високий
1.Емоційне ження	1 (6,7 %)	3 (20%)	7 (46,7%)	4 (26,7%)
2.Деперсоналізації	0 (0%)	2 (13,3%)	3 (20%)	10 (66,7%)
3.Професійна успішність	14 93,3%)	1 (6,7%)	0 (0%)	0 (0%)

Дані отримані при обробці результатів свідчать, що лікарі стоматологи мають значний рівень професійного вигорання. Деякі з них набирали майже максимально допустиму кількість балів.

З цих даних ми можемо зробити висновок, що лікарі стоматологи під впливом чинників стресу, тиску пацієнтів та темпу роботи, в значній мірі підпадають під вплив професійного емоційного вигорання.

За даними таблиці 2, що ілюструють результати, отримані при тестуванні анестезіологів-реаніматологів, ми можемо побачити, що показники емоційного вигорання у більшості опитаних на дуже високому рівні. Також, у більшості опитаних виявлено, що вони мають високий рівень деперсоналізації і низькій рівень оцінки професійної успішності. Ці данні відкрито свідчать про те, що ступінь розвитку професійного вигорання в цій групі лікарів є критично великою і потребує корегування.

Таблиця 2

Показники професійного вигорання в групі анестезіологів-реаніматологів

Субшкали	Рівні вигорання			
	Низкий	Середній	Високий	Дуже високий
1.Емоційне ження	0 (0 %)	1 (10%)	3 (30%)	6 (60%)
2.Деперсоналізації	0 (0%)	0 (0%)	3 (30%)	7 (70%)
3.Професійна успішність	7 (70%)	2 (20%)	1 (10%)	0 (0%)

Шкала емоційного виснаження вказує на такі проблеми як: зниження емоційного тону, перенасичення жвавими подіями, на високе психічне виснаження, неучасність, незадоволення своїм життям та інше. За результатами обробки пройдених лікарями тестів, можна зробити висновок, що емоційне виснаження має високі показники в обох групах. Треба зазначити, що найвищі результати в обох групах у жінок, в той час коли чоловіки показали більш низькі результати, це логічно свідчить про те, що вони виснажені менше, бо не так піддаються впливу негативних пацієнтів. У лікарів-стоматологів більший відсоток мають лікарі з високими показниками емоційного виснаження – 46.7%, за ним йдуть поетапно дуже високе(26.7%) і середній показник(20%). І тільки в цій групі є низький показник емоційного вигорання(6.7%), який у дівчини, що працює лікарем тільки 3 роки і це є можливим показником того, що вона має низькі бали по усім шкалам. А в групі реаніматологів у більшості досліджуваних показник емоційного вигорання дуже високий – 60% . Високий та середній набрали 30% і 10% відповідно. Низьких показників в цій групі немає взагалі, що є свідченням того, що рівень емоційного вигорання у реаніматологів вищий, ніж у стоматологів.

Високі бали по шкалі деперсоналізації можуть свідчити про те, що є емоційна стіна, яку ставить лікар між собою та своїми пацієнтами. Тобто він емоційно відгороджується від них. Це може бути проявлено і

у формі цинізму, іноді доходить й до повної втрати співчуття. 66.7% стоматологів показали найвищий рівень деперсоналізації. Це також виявляється в навішуванні «ярликів», використанні професійного сленгу та інше. Високий та середній рівень мають усього 20% та 13.3% відповідно. А що до реаніматологів, то у них ситуація ще гірша, лікарі-реаніматологи показали тільки високі цифри. Дуже високий - 70% опитаних, а високий - 30% опитаних. Середній і низький рівень в групі реаніматологів не показав ніхто.

Шкала професійної успішності свідчить про те, наскільки лікарі (в даному випадку) задоволені своєю роботою, статусом, оплатою своєї праці, а також, що дуже важливо, відповідає частково за самооцінку та сприйняття себе, як професіонала своєї справи. Дуже високих результатів не показав жоден. А високий рівень тільки один і він у реаніматологів, 20% - з середнім показником задоволеності і 70% не задоволені зовсім. А у групи стоматологів середній рівень у 6.7% досліджуваних та низький показник у 93.3% досліджуваних. Це свідчить про самокритичність, невпевненість в собі і своїх силах, або ж у дуже високих амбіціях.

Висновок. Підсумовуючи результати дослідження можна зробити висновок, що у лікарів-реаніматологів рівень професійного вигорання вищий, ніж у лікарів-стоматологів, але вони більш задоволені своєю професійною діяльністю. В даній ситуації можна допустити, що вони менш амбіційні і звикли «плити за течією», бо працюють в державній лікарні, а там не багато перспектив. А стоматологи працюють у клініці, де є можливість кар'єрного росту й перспектив.

Якщо порівнювати дані за трьома шкалами, то в субшкалі «емоційне виснаження» реаніматологи показали найвищі показники, а низьких показників не було взагалі. А ось стоматологи мають один низький показник, але в іншій частині групи переважають високі та дуже високі показники, що свідчить про сильне емоційне виснаження та втому від пацієнтів. По шкалі деперсоналізації в реаніматологів теж вищі показники, бо є тільки дуже високі та високі рівні, середніх та низьких немає, що вказує на значну деформацію поведінки і потребує корекції. У стоматологів теж високий рівень, але в даних є, крім високих і дуже високих (яких більшість), два середніх показника. Це може свідчити, що в спілкуванні та вияві емпатії стоматологи більш вільно себе почувають і мають краще ставлення до своїх пацієнтів, що сприяє якості спілкування та діагностування. В субшкалі «професійна успішність» стоматологи показали кращі результати, бо вони більш

задоволені своїм становищем та бачать перед собою перспективи, яких планують досягти.

Список літератури: 1. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Диагностика профессионального выгорания (К.Маслач, С.Джексон, в адаптации Н.Е.Водопьяновой) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М.— М., 2002., — с.360-362. 2 .Синдром эмоционального выгорания / Русский медицинский сервер: Медицинская газета №43 – 8 июня 2005 г.[http://www.rusmedserv.com/medgazeta/2005g/43/article_3322.html]. 3. Моница Г.Б. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивости» / Моница Г.Б.,Раннала Н.В.—СПб. :Речь,2009.,—250с. 4. Орел В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования и перспективы / В. Е. Орел // Психологический журнал. – 2001. – № 1. – С. 90–101.

Bibliography (transliterated): 1. Fetyskyn N.P. Sotsyal'no-psykholohycheskaya dyahnostyka razvytyya lychnosty y malykh hrupp / Dyahnostyka professyonal'noho vyhoranyya (K.Maslach, S.Dzhekson, v adaptatsyy N.E.Vodop'yanovoy) / Fetyskyn N.P., Kozlov V.V., Manuylov H.M.— М., 2002., — s.360-362. 2. Syndrom emotsyonal'noho vyhoranyya /Russkyu medytsynskyy server: Medytsynskaya hazeta #43 – 8 yunyua 2005 h.[http://www.rusmedserv.com/medgazeta/2005g/43/article_3322.html] 3. Monyca H.B. Trenynh «Resursy stressoustoychyvosty» / Monyca H.B.,Rannala N.V.—SPb. :Rech',2009.,—250s. 4. Orel V. E. Fenomen «vyhoranyya» v zarubezhnoy psykholohyy: empyrycheskye yssledovanyua y perspektyvy / V. E. Orel // Psykholohycheskyu zhurnal. – 2001. – # 1. – S. 90–101..

Козаренко Я.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ЛІКАРІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Робота присвячена вивченню такої розповсюдженої проблеми , як синдром професійного вигоряння, а також рівня професійного вигоряння у лікарів різних спеціальностей. Предметом та метою роботи стали дослідження рівня професійного вигоряння лікарів–стоматологів та реаніматологів, виявлення особливостей емоційного вигоряння, порівняльний аналіз цих показників. В ході дослідження опрацьовані данні досліджень по професійному вигорянню лікарів та проведене власне дослідження, яке свідчить про те, що в лікарів анестезіологів-

реаніматологів рівень професійного вигорання вищий, ніж у лікарів-стоматологів.

Ключові слова: емоційне вигорання, спеціалізація, професійне вигорання, деперсоналізація, синдром, лікар.

Козаренко Я. В.

ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ВРАЧЕЙ РАЗЛИЧНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Работа посвящена изучению такой распространенной проблемы, как синдром профессионального выгорания, а также уровня профессионального выгорания у врачей различных специальностей. Предметом и целью работы стали исследования уровня профессионального выгорания врачей-стоматологов и реаниматологов, выявление особенностей эмоционального выгорания, сравнительный анализ этих показателей. В ходе исследования проработаны данные исследований по профессиональному выгоранию врачей и проведено собственное исследование, которое свидетельствует о том, что у врачей анестезиологов-реаниматологов уровень профессионального выгорания выше, чем у врачей-стоматологов.

Ключевые слова : Эмоциональное выгорание, специализация, профессиональное выгорание, деперсонализация, синдром, врач.

Yana Kozarenko

FEATURES OF BURNOUT FOR DOCTORS OF DIFFERENT SPECIALTIES

The scientific work is devoted to the study of such common problem as professional burnout syndrome, as well as to the degree of influence of professional burnout on the doctors of various specialties. Subject and purpose of the work are the study of the level of professional burnout of doctors - dentists and resuscitators, and determination of the characteristics of burnout, including a comparative analysis of these indicators. During the research I worked on the research data on professional burnout of doctors and own research was carried, that suggests that anesthesiologists- resuscitators have the level of the professional burnout higher than dentists.

Keywords: burnout, professional burnout, depersonalization syndrome, doctor.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014

УДК 316. 624. 3

*Хавіна І.В., Праженік А.В.,
м. Харків, Україна*